ఎస్‌హెచ్‌జి, విఓలకు
నీటినిల్వ కార్యక్రమంపై అవగాహన
శిక్షణ నమూనా

సహకారం : - వాసన్

వాసన్

వాటర్‌షెడ్ సపోర్ట్ సర్వీసెస్ అండ్ యాక్టివిటీస్ నెట్‌వర్క్

12-13-452, వీధి నెం.1, తార్నాక, సికింద్రాబాదు- 500 017

ఫోన్: 27015 295/27015296

ఎస్‌హెచ్‌జి & విఓలకు నీటినిల్వ కార్యక్రమంపై అవగాహన శిక్షణ నమూన

లక్ష్యం: ఎస్‌హెచ్‌జిలకు, విఓలకు నీటినిల్వ కార్యక్రమంపై అవగాహన కల్పించటం
నేర్చుకునే ఉద్దేశాలు:

- సహజ వనరుల సమస్యలు కారణాలు గుర్తించగలుగుతారు
- సహజ వనరులు సమస్యల పరిష్కార మార్గాలు తెలుసుకుంటారు
- గ్రామంలో అమలవుతున్న పథకాలు గురించి చెప్పగలుగుతారు
- నీటినిల్వ కార్యక్రమం, అమలు తీరుపై అవగాహన కలిగి వుంటారు
- సభ్యులు నీటినిల్వకార్యక్రమం ఉద్దేశాలు, వివిధ సంస్థాగత ఏర్పాట్లపై అవగాహన కలిగి వుంటారు.

విషయాలు:

1 పరిచయాలు
2 సహజ వనరుల సమస్యలు గుర్తింపు, విశ్లేషణ
3 నీటినిల్వ అంటే ఏమిటి? ఉద్దేశాలు
4 నీటినిల్వ కార్యక్రమాలు అమలు తీరు
5 నీటినిల్వలో గ్రూపులు బాధ్యతలు

సమయం రెండు రోజులు

సెషన్ - 1
విషయం: పరిచయాలు, బాధ్యతలు
సమయం: 45 నిమిషాలు
శిక్షణ ఉద్దేశాలు: అందరి మధ్య స్నేహపూరిత వాతావరణం కలుగుతుంది
పద్ధతి: క్రియేటివిటి ఆట
వివరణ: ఫెసిలిటేటర్ గ్రూపు సభ్యులందరిని సభ్యుల సంఖ్యను బట్టి 3లేక 4 గ్రూపులుగా విభజించి అందరిని మాట్లాడకుండ బయటకు వెళ్ళి ఏదో ఒక వస్తువు ఉదా: రాయి, పువ్వు, ఆకు, కాయ తీసుకురమ్మని చెప్పాలి. తీసుకొచ్చిన తరువాత చిన్న గ్రూపులలో కూర్చుని వారిపేరు ఎక్కడనుండి వచ్చారో చెబుతూ వారు తెచ్చిన వస్తువుని మధ్యలో పెట్టమని చెప్పాలి. (చిన్న గ్రూపుల సభ్యుల మధ్యలో) అలా అన్ని గ్రూపులు పెట్టిన తరువాత ఏ గ్రూపుకి ఆ గ్రూపు వారు తెచ్చిన వస్తువులను కలిపి ఒక ఆకారం ఇమ్మని చెప్పాలి. 5, 10 నిమిషాలు సమయం ఇచ్చి పూర్తయిన తరువాత రివ్యూ చేయాలి.
రివ్యూలో అడగవలసిన ప్రశ్నలు:

1 వ్యక్తిగతంగా తెచ్చినపుడు ఏవిధంగా వుంది?
2 అందరు కలసి ఒక ఆకారం ఇచ్చినపుడు ఏమనుకున్నారు

అందరు కలిసి అర్థం చేసుకొని ఆ పనిని పూర్తి చేసినప్పుడు అది ఎంతో అర్థవంతంగా ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది అని సమీకరణ చేసి పరిచయ కార్యక్రమం ముగించి శిక్షణలో తీసుకోవలసిన బాధ్యతలు ఉదా: ఒక నాయకురాలు /కుడు, నిర్ణయించటం ఎవరైన రాయగలిగినవాళ్ళు వుంటే చర్చించే అంశాలను నివేదిక రూపంలో రాయమని చెప్పాలి.

సమయం: గంటన్నర

విషయం: సహజ వనరుల సమస్యలు గుర్తింపు - విశ్లేషణ

ఉద్దేశం:

- గ్రామ పరిస్థితులు / సమస్యలపై అవగాహన కల్పించడం
- సమస్యలు కారణాలు గుర్తించడం, ప్రభావాన్ని అంచనా వేయడం
- గ్రామ అభివృద్ధి క్రమంలో గ్రామస్తులందరూ కలిసి సామూహికంగా, ఉమ్మడిగా చేపట్టిన కార్యక్రమాలు / అనుభవాలు గుర్తుకు తెచ్చుకోవడం / వాటిని విశ్లేషించడం
- గ్రామ పరిస్థితులనాధారంగా నీటినిల్వకార్యక్రమ ఉద్దేశాలను / లక్ష్యాలను చేయవలసిన పనులను వివరించడం
- నీటినిల్వ కార్యక్రమాన్ని గ్రామ పరిస్థితులకు అన్వయించడం

పద్ధతి: సమస్యల వృక్షము

గ్రూపు చర్చ

వివరణ: శిక్షణార్థులను 5 గ్రూపులుగా విభజించి వీటిలో ఒక గ్రూపును భూమి (వ్యవసాయం, ఉమ్మడి వనరులు, అడవులు) సంబంధించిన సమస్యలను గుర్తించి, వీటిలో ముఖ్య కారణాలు వాటివల్ల ప్రభావాలపై చర్చించమని అడగాలి. ఇంకో గ్రూపును నీరు (తాగునీరు - సాగునీరు)కి సంబంధించిన అంశాలపై చర్చించమని కోరాలి. మూడోగ్రూపును పశువులు / జీవ సంపద సమస్యలు, కారణాలు ప్రభావం వంటి అంశాలు చర్చించమని అడగాలి. మిగతా రెండు గ్రూపులు వారి గ్రామంలో ఉమ్మడిగా చేపట్టిన పనులు, వాటివల్ల కలిగిన ఫలితం వంటి అంశాలపై చర్చించమని కోరాలి లేదా (పంటలకు సంబంధించిన అంశాలపై చర్చించమనాలి)పచ్చదనం.

ఒక్కోగ్రూపు అరగంట సేపు చర్చ జరపాలి. చర్చల సారాంశాన్ని మిగతా అందరికీ వివరించాలి.

మెటీరియల్: గ్రూపు చర్చల్లో వచ్చిన సారాంశాన్ని క్రోడీకరిస్తూ అవకాశాలు -ఆలోచనలు బ్రోచర్ ఇవ్వాలి. గైడ్‌లైన్స్ (తెలుగు)లో సంబంధిత (14, 42) పారాగ్రాప్ నోట్స్ లేదా కరువు నుండి కలిమికి.

కీలకప్రశ్నలు:

1 మీ గ్రామంలో భూమి, నీరు,పశుసంపద (పంటలు)కు సంబంధించిన సమస్యలు, కారణాలు, వాటివల్ల కలిగిన ప్రభావం ఏమిటి?

2 మీ గ్రామంలో అందరూ కలసికట్టుగా చేపట్టిన పనులేమైనా ఉన్నాయా వాటివల్ల కలిగిన లాభం / నష్టం వివరించండి

3 ఊళ్లో అందరూ కలసి పని చేసుకోవడానికి వున్న అవకాశాలేమిటి? (సమాధానాలు గ్రూపు చర్చల్లో వస్తాయి)

4 గ్రామ సమస్యలకు ప్రకృతి వనరులకు ఉన్న సంబంధం ఏమిటి?

5 నీటినిల్వ కార్యక్రమ ఉద్దేశాలేమిటి? అందులో చేయగలిగిన పనులేమిటి?

సమాధానాలు: ప్రకృతి వనరులాంటి మన జీవనాధాలు, భూమి, నీరు, పచ్చదనం వంటి కీలక ప్రకృతి వనరుల వలనే మన మనుగడ సాగుతుంది. అవి నాశనమయితే మన మనుగడే ప్రశ్నార్ధకమవుతుంది. వాటిని రక్షించుకోవాల్సిన బాధ్యత మనందరిది. ప్రకృతి వనరులను కాపాడుకుంటే మనల్ని మనం కాపాడుకున్నట్లే ఒకరకంగా మనల్ని మనం బ్రతికించుకున్నట్లు, ఎందుకంటే గ్రామానికి సంబంధించిన ప్రతి సమస్య కూడా ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో ప్రకృతి వనరులతో ముడిపడి ఉన్నవే.

ఫెసిలిటేటరుకు సలహాలు:

- శిక్షణార్థుల గ్రామం గురించి మాత్రమే చర్చించాలని చెప్పాలి
- సమస్యల గుర్తింపులో శిక్షణార్థులు సహజ వనరులకు సంబంధించిన అంశాలపై మాత్రమే దృష్టి నిలపేటట్టు చేయాలి
- ఇందులో గ్రూపు చర్చలు పద్ధతుల ఆధారంగా జరుగుతుంది. ఆ పద్ధతులపై అవగాహనకలిగి వుండాలి
- గ్రామ సమస్యలు, ప్రకృతి వనరులకు గల సంబంధాన్ని అన్వయించగలగాలి
- నీటినిల్వ ఉద్దేశాలను చేయగలిగిన పనులను ముందు జరిగిన చర్చల సారాంశానికి వర్తింప చేసే ప్రయత్నం చేయాలి.

సెషన్ - 3

విషయం: సహజ వనరుల సమస్యల పరిష్కార మార్గాలు

సమయం: 1.30

ఉద్దేశం: సమస్యలకు పరిష్కారాలు వారే చెప్పగలగాలి

కావలసిన మెటీరియల్: పెన్నులు, చార్టులు, బోర్డు

పద్ధతి: అప్రిషియేటివ్ ఎంక్వయిరీ

రీడింగ్ మెటీరియల్: పరిష్కారాల వృక్షం బ్రోచర్ లేదా కలిసి చేసుకున్న పనుల అనుభవాల విశ్లేషణ ఇక్కడ చేయవచ్చు.

వివరణ: ఒక సమస్యని పరిష్కరించుకున్న కొంతమందిని ఒక గ్రూపుగా చేసి ఆ సమస్య ఏ విధంగా పరిష్కరించారు అనే అంశాన్ని పరిష్కారంలో ప్రక్రియ గురించి ఉదా: సమస్యని ఎవరు గుర్తించారు? ఎవరితో చర్చించారు? బాధ్యతలు ఎవరు తీసుకున్నారు? ఇతరుల సపోర్టు ఏ విధంగా తీసుకున్నారు? ఈ అంశాలన్ని అడుగుతూ వారు చెప్పే ప్రక్రియ అంత బోర్డు పై సీక్వెన్సిలో ఫెసిలిటేటర్ రాయాలి. అంత రాసిన తరువాత దానిని సమీకరణ చేస్తూ సమస్యని ఎలా పరిష్కరించుకున్నారు అందరికి తెలియజేయాలి.

తరువాత ముందు సెషన్‌లో గుర్తించిన సమస్యలకు అదే చిన్న గ్రూపులలో పరిష్కారాల చెట్టు / వృక్షం వేయమని చెప్పాలి. ఫెసిలిటేటర్స్ కూడా గ్రూపులలో కూర్చుని ఏ విధంగా చెయ్యాలి కొంత ఇన్‌పుట్స్ ఇచ్చి పరిష్కారాల వృక్షం చేయించి ప్రజెంటేషన్స్ చేయించాలి.

ప్రజెంటేషన్స్ అయిన తరువాత సమస్యలతో బాధపడకుండా పరిష్కారా మార్గాలు మీకు చాలావరకు తెలుసు అని గ్రూపు పరిష్కరించుకున్న సమస్యను ఒకసారి చెబుతూ సహజ వనరుల సమస్యలు పరిష్కరించు కొనే శక్తి సామర్థ్యాలు ఉన్నాయి అని ఆత్మవిశ్వాసం వారిలో కలుగజేయాలి.

ఫెసిలిటేటర్‌కి సూచనలు:

1. సమస్యల పరిష్కారాన్ని సీక్వెన్సీలో రాసి అందరికి అర్థమయ్యేలా చెప్పాలి
2. చిన్న గ్రూపులలో కూర్చుని చర్చలు జరపాలి
3. సహజ వనరుల సమస్యలు పట్ల పూర్తి అవగాహన కల్గి వుండాలి
4. సహజ వనరుల సమస్యల పట్ల అవగాహన కల్గిందా లేదా తెలుసుకొని సెషన్ ముగించాలి

సెషన్ - 4
విషయం: నీటినిల్వఅంటే ఏమిటి
ఉద్దేశం: నీటినిల్వ ఉద్దేశాలు గురించి తెలుసుకుంటారు
పద్ధతి: లెక్చర్, 3డి మోడల్, ఆకు
రీడింగ్ మెటీరియల్: బ్రోచర్
సమయం: 1 గంట
కావలసిన మెటీరియల్: బోర్డు, బ్రౌన్‌షీట్స్, పెన్నులు
వివరణ: బయటకు తీసుకొని వెళ్ళి నీటినిల్వ ప్రాంతాన్ని చూపిస్తూ నీటినిల్వ గురించి వివరించాలి
వాటర్‌షెడ్ అనగా:

1 నీటినిల్వ అంటే నీటి పరివాహక ప్రాంతం ఒక ప్రాంతంలో పడిన వర్షం నీరు ఎక్కడి నుండి బయటికి పోతుందో ఆ ప్రాంతాన్నంతా కలిపి నీటినిల్వ అంటారు. నీటినిల్వ కార్యక్రమం కోసం సుమారు 500 హెక్టార్ల (1250 ఎకరాల) విస్తీర్ణం గల నీటినిల్వ ప్రాంతాన్ని ఒక యూనిట్‌గా తీసుకుంటారు. వాన చినుకుపడ్డ చోటు నుంచి చినుకులన్నీ కలిపి నీరుపారడం మొదలుకాగానే నేలకోత ప్రారంభమౌతుంది. కిందకు వెళ్ళిన కొద్దీ నీటి పరిమాణం, వేగం పెరుగుతుంది. భూమి కోత ఎక్కువ అవుతుంది. దానిని ఆపాలంటే నీటి చుక్క పడ్డచోటునే దీనిని అదుపు చేయాలి. అలా భూమిసారం నిలుస్తుంది. ప్రతి నీటి చుక్క సద్వినియోగమవుతుంది. పారే నీరుకు ఎక్కడెక్కడి నుంచి నీరు వచ్చి చేరుతుందో ఆ ప్రాంతమంతా నీటినిల్వగా గుర్తించేది అందుకోసమే . . .

1 నీటినిల్వ - ముఖ్యభాగాలు
2 రిడ్జిలైన్ - ఎత్తు ప్రాంతం
3 నీరు పారే మార్గం
4 ఔట్‌లెట్ (నీరు బయటకు పోయే మార్గం)
5 ఇదంతా వివరించిన తరువాత వాటర్‌షెడ్ అనగా అర్థమైంది లేనిది ఒకసారి ఫెసిలిటేటర్ చెక్ చేసుకోవాలి. కనీసం కొంతమందైనా చెప్పగలగాలి.
6 నీటినిల్వ ఉద్దేశాలు వివరించే ముందు సహజవనరుల సమస్యలు గురించి ఒకసారి గుర్తు చేసుకోవాలి ఆ తరువాత నీటినిల్వ ఉద్దేశాలు సభ్యులను అడుగుతూ బోర్డుపై రాయాలి. వచ్చిన విషయాలన్నింటిని సమీకరణ చేసి వాటర్‌షెడ్ ఉద్దేశాలు చెప్పాలి.

నీటినిల్వ **ఉద్దేశాలు:**

- నేల, నీరు, వృక్ష సంపదల సక్రమ వినియోగం
- పేదలకు, మహిళలకు బతుకుతెరువు అవకాశాలు కల్పించడం
- ఆదాయ ఉపాధి అవకాశాలు పెంచడం
- స్థానిక సాంప్రదాయ విజ్ఞానానికి ప్రోత్సాహం
- పనులు, ఆస్తుల నిర్వహణ మరమ్మతులకు ప్రజలే పూర్తి బాధ్యత వహించడం
- భూమి నీటి వనరుల అభివృద్ధి లాభాలను ప్రాధాన్యతల పరంగా పంపిణీ చేయడం
- తమ సమస్యల తామే తీర్చుకోవడంలో ప్రజల సామర్థ్యాలను పెంచడం

ఫెసిలిటేటర్‌కు సూచనలు:

- పై ఉద్దేశాలన్ని సభ్యులకు అర్థమయ్యే రీతిలో తెలియచేయాలి
- అందరిన ఒకొక్క ఉద్దేశం అడిగి తెలుసుకోవాలి
- అందరికి పూర్తిగా ఉద్దేశాల పట్ల అవగాహన కల్గిందా లేదా చెక్ చేసుకొని సెషన్ ముగించాలి

సెషన్ - 5

విషయం: నీటినిల్వ కార్యక్రమాలు, అమలు

ఉద్దేశం: నీటినిల్వ కార్యక్రమాలు అమలు తీరు గురించి తెలుసుకుంటారు

సమయం: 2 గంటలు

పద్ధతి: లెక్చర్, జంబుల్‌గేమ్

కావలసిన మెటీరియల్: జంబుల్‌గేమ్ సెట్స్ 4, బ్రౌన్‌షీట్స్, గమ్,

వివరణ: గ్రూపు సభ్యులను చిన్న గ్రూపులుగా విభజించి ఒక్కొక్క గ్రూపుకు ఒకొక్క జంబుల్‌గేమ్ సెట్ ఇచ్చి వాటికి వరుసక్రమంలో అమర్చమని చెప్పాలి. ఈ ప్రక్రియకు 30 నిమిషాలు సమయం కేటాయించాలి. తరువాత గ్రూపులన్నీ చేశారో లేదో ఫెసిలిటేటర్ గమనించి ఒకగ్రూపును ప్రజెంటేషన్ చేసేటప్పుడు మిగిలిన గ్రూపు సభ్యులు చర్చించేటట్లు చేసి అన్ని గ్రూపులు ఒకే వరుస క్రమంలో నీటినిల్వ కార్యక్రమాల అమలు తీరు అర్థం చేసుకునేటట్లు చేయాలి. తరువాత ఈ వరుస క్రమంలో వచ్చినటువంటి ముఖ్య అంశాలను ఎవరు చేస్తారు, ఎవరు సహాయం చేస్తారు, ఎలా చేస్తారు అనే పద్ధతిలో మ్యాట్రిక్స్ చేయించి బాధ్యతలు తెలియచేయాలి.

మ్యాట్రిక్స్ నమూనా ఉదా:

క్ర.సం.	ముఖ్య సంఘటన	ఎవరు బాధ్యులు	ఎవరు సహాయం	ఎట్లా చేస్తారు
1	గ్రామ పంచాయితీతో సంబంధం	వి.ఓ./డబ్ల్యుడిటి	గ్రామపెద్దలు	గ్రామ పంచాయితీ ప్రెసిడెంటును కలసి మాట్లాడటం

ఫెసిలిటేటర్‌కు సూచనలు:

1. పైన పేర్కొన్న మ్యాట్రిక్స్ ద్వారా బాధ్యతలు విఓలకు గుర్తించేటట్లు ఫెసిలిటేటర్ సమీకరణ చేసి చెప్పాలి.

సెషన్ - 6

విషయం: సమీకరణ, ఫీడ్‌బ్యాక్, ముగింపు

పద్ధతి: ప్లీనరి

సమయం: 45 నిమిషాలు

కావలసిన మెటీరియల్: ఫీడ్‌బ్యాక్ షీట్లు

వివరణ: ఫెసిలిటేటర్ మొత్తం శిక్షణా కార్యక్రమాన్ని సమీకరణ చేయాలి. ఉదా: ఏ విషయాలు ఏ పద్ధతులు శిక్షణను ఉపయోగించి సభ్యులందరిని అడుగుతూ బోర్డుపై రాయాలి. తరువాత సభ్యులందరికి ఫీడ్‌బ్యాక్ షీటులు ఇచ్చి ఫీడ్‌బ్యాక్ తీసుకోవాలి. సభ్యులందరికి ధన్యవాదాలు చెప్పి కార్యక్రమాన్ని ముగించాలి.

- - -